

หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงตามกฎหมายสาธารณรัฐฝรั่งเศส (Le principe de non-régression du droit de l'environnement)

อภิญญา แก้วกำเนิด*

รับบทความเมื่อ 7 เมษายน 2566

แก้ไขบทความเมื่อ 10 กรกฎาคม 2566

ตอบรับบทความเมื่อ 12 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง (Le principe de non-régression du droit de l'environnement) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีสาระสำคัญและวิธีการเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในลักษณะก้าวหน้า อันเป็นการดำรงล้อแห่งการพัฒนาไม่ให้หมุนย้อนกลับ ซึ่งจะช่วยให้ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้ตระหนักถึงการออกกฎหมายหรือกฎจะต้องไม่ลดทอนการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วตามหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาขึ้นมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหลักการระมัดระวังไว้ก่อน (Le principe de précaution) หลักการป้องกันล่วงหน้า (Le principe de prévention) หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Le principe pollueur-payeur) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Le principe de participation) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Le principe du développement durable) และหลักบูรณาการทางสิ่งแวดล้อม (Le principe d'intégration de l'environnement) รวมทั้งแนวคิดความเป็นสากลของสิ่งแวดล้อม (L'universalisme de l'environnement) และหลักการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการอื่นที่ได้รับการพัฒนาและยอมรับ โดยศึกษาความหมายและสาระสำคัญของหลักการ นำเสนอข้อมูลวิชาการที่สนับสนุนหน้าที่ของรัฐในเชิงก้าวหน้าเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมถึงชี้ให้เห็นปัญหาความท้าทายในการผสมผสานการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยนำเสนอการศึกษาตัวอย่างการพัฒนาหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้ และศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าเป็นหลักการที่มีค่าบังคับในระดับกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ และศาลปกครองฝรั่งเศสก็นำหลักการนี้มาใช้พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การศึกษาข้อมูลในบทความนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยเฉพาะการพัฒนาหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงในประเทศไทย

คำสำคัญ : กฎหมายสิ่งแวดล้อม, หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง

* ผู้อำนวยการกลุ่มสนับสนุนวิชาการคดีปกครอง สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง

Abstract

This article aims to introduce the principle of non-regression in environmental protection, which is an important principle of environmental law, and a progressive approach to environmental protection. The principle prevents a reversal of environmental protection law. This enables the legislative and the executive to recognize that legislation or regulation should not undermine existing environmental protections based on the fundamental principles of developed environmental law : the precautionary principle ; the principle of prevention ; the polluter-pays principle and the principle of public participation in the environment ; the principle of sustainable development and the principle of environmental integration ; as well as the concept of environmental universalism and other principles of environmental law developed and accepted. The article explores the meaning and essence of the principle, principle as well as presents academic evidence that would help supports the State to perform its functions in environmental protection progressively. It also highlights the challenges of integrating environmental protection and economic development.

The study of the evolution of this principle in France presents court decisions in the French Republic. It is found that the Constitutional Council ruled the principle is valued and may be enforced as equivalent to a law passed by the legislative. Similarly, the French Administrative Court applied this principle in its ruling in environmental cases. Overall, this article is therefore beneficial for the development of environmental laws in Thailand, in particularly the principle of non-regression of environmental.

Keyword : Environmental law, The principle of non-regression

บทนำ

หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง (The principle of non-regression หรือ The principle of standstill) นี้กล่าวได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อม (Les principes généraux du droit de l'environnement) หลักการใหม่ที่ได้รับการพัฒนายอมรับเป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนในคำอธิบายทางวิชาการด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม และส่งอิทธิพลต่อการตัดสินใจในทางการเมืองและการนำหลักการนี้มาใช้วินิจฉัยคดีโดยศาล ทั้งในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ และระดับกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส¹ โดยที่หลักการนี้มีการบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษร ทั้งในข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายของสหภาพยุโรป และกฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ รวมทั้งกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และจากการที่องค์กรตุลาการทุกระดับและหลายประเทศทั่วโลกนำหลักการนี้มาใช้พิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม² อย่างไรก็ตาม หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้มีเป้าหมาย สำคัญ และวิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมายในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการอื่น ไม่ว่าจะเป็นหลักการระวังไว้ก่อน (Le principe de précaution) หลักการป้องกันล่วงหน้า (Le principe de prévention) หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Le principe pollueur-payeur) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Le principe de participation) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Le principe du développement durable) และหลักบูรณาการทางสิ่งแวดล้อม (Le principe d'intégration de l'environnement) แนวคิดความเป็นสากลของสิ่งแวดล้อม (L'universalisme de l'environnement) และหลักการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการอื่น

บทความนี้มุ่งนำเสนอข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับพัฒนาการและสาระสำคัญของหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงที่พัฒนาจากหลักการสากลในทางสิ่งแวดล้อมที่เป็นเจตจำนงร่วมกันของประชาคมโลก และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในทางกฎหมายระหว่างประเทศ มาสู่การเป็น

¹ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable” (2013) N° 3, Vraiment durable, p. 179-184. และ “Une vraie fausse création juridique : le principe de non-régression” (2016), numéro spécial, Revue Juridique de l'Environnement, p. 319-321 และ Clara Tulasne, “Le principe de non-régression en droit chilien et en droit français”, (Les blogs pédagogiques, 29 mars 2021), (<https://blogs.parisnanterre.fr/article/le-principe-de-non-regression-en-droit-chilien-et-en-droit-francais-clara-tulasne>) สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564

² นอกจากการตีความการบัญญัติรับรองในอนุสัญญาระหว่างประเทศ และการบัญญัติรับรองในกฎหมายภายในประเทศของหลายประเทศ เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส และราชอาณาจักรเบลเยียม ฯลฯ แล้ว หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้ยังได้รับการรับรองโดยศาลรัฐธรรมนูญของประเทศอิตาลี ตามคำวินิจฉัย เลขที่ 28 ลงวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1994 ศาลรัฐธรรมนูญของประเทศเปรู ตามคำวินิจฉัย ลงวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2005 และศาลปกครองสูงสุดของประเทศเบลเยียม ตามคำวินิจฉัย ลงวันที่ 29 เมษายน ค.ศ. 1999 รวมทั้งศาลฎีกาของประเทศสเปน ตามคำพิพากษา ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ และลงวันที่ 29 มีนาคม ค.ศ. 2012 เป็นต้น

หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลักการใหม่ที่ต่อมามีการบัญญัติไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรของสาธารณรัฐฝรั่งเศส อันจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการอื่นบรรลุผลอย่างแท้จริงและยั่งยืน³ ซึ่งบทความนี้จะเสนอเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจากการศึกษาประสบการณ์กฎหมายฝรั่งเศส โดยเริ่มต้นศึกษาส่วนที่ 1 ความหมายและสาระสำคัญของหลักการ ส่วนที่ 2 หน้าที่ของรัฐในเชิงก้าวหน้าเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม : วิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมาย และส่วนที่ 3 การลดระดับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ : ปัญหาที่ท้าทาย ดังจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

ส่วนที่ 1 ความหมายและสาระสำคัญของหลักการ

หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมทุกหลักการมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และประสานเป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดความเป็นสากลของสิ่งแวดล้อม หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักบูรณาการทางสิ่งแวดล้อม หลักการป้องกันล่วงหน้า และหลักการระวังไว้ก่อน รวมทั้งหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย อาจกล่าวได้ว่าหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 หลักการดังกล่าวข้างต้น และหลักการใหม่ที่อาจมีการพัฒนาขึ้นในอนาคตจะบรรลุผลสำเร็จได้อย่างต่อเนื่อง ต้องอาศัยหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงช่วยกำกับและกระตุ้นเตือนถึงพันธสัญญาเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ประชาคมโลกและรัฐต่าง ๆ ได้สร้างกฎเกณฑ์ที่มีค่าบังคับทางกฎหมายขึ้นไว้ หัวข้อนี้จะได้อธิบายถึงที่มา ความหมายและสาระสำคัญของหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลักการใหม่ที่บัญญัติรับรองในกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส พร้อมทั้งยกตัวอย่างการพัฒนาและบังคับใช้หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังนี้

1.1 กำเนิดหลักการ

หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้มีที่มาจากการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกขององค์การสหประชาชาติ ที่เรียกว่า Rio+20 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 20-22 มิถุนายน ค.ศ. 2012 ที่นครริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในธีมที่ว่าด้วย “การสร้างเศรษฐกิจสีเขียวในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืนและการขจัดความยากจน ด้วยโครงสร้างสถาบันเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (The green economy in the context of sustainable development and poverty eradication and the institutional framework for sustainable development) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (The sustainable development) และสิทธิของคนรุ่นอนาคต (The rights of future generations) โดยการประชุมครั้งนี้มีการยืนยันหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ การดำเนินการต่าง ๆ

³ Michel Prieur, “Vers un droit de l’environnement renouvelé”, Cahiers du Conseil constitutionnel, N° 15 (Dossier : Constitution et Environnement) - janvier 2004, (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/vers-un-droit-de-l-environnement-renouvele>) สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564

เพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นที่จะต้องไม่ให้ถดถอยกลับไปสู่มาตรการตามพันธกรณี ที่สร้างกันไว้เมื่อการประชุมครั้งแรก คือ การประชุม Rio 1992⁴ ซึ่งในการประชุม Rio+20 นี้ ที่ประชุม ประสบผลสำเร็จในการกำหนดข้อเรียกร้องแก่ประเทศสมาชิกเพื่อให้หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องไม่ถดถอยลงได้รับการรับรองในบริบทของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสิทธิขั้นพื้นฐาน จึงถือว่าเป็น การรับรองหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง หรือรู้จักกันในชื่อ “หลัก Standstill”⁵ ที่เปรียบเสมือนการขับเคลื่อนงล้อต้องขับเคลื่อนไปข้างหน้า โดยจะต้องป้องกันไม่ให้วงล้อแห่งการคุ้มครอง สิ่งแวดล้อมหมุนย้อนถอยหลัง (Anti-Return) หลังจากนั้น หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องไม่ถดถอยลงก็ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ⁶ โดยข้อเสนอ ของกลุ่ม 77 ประเทศ ตามข้อกำหนดเพิ่มเติมในการประชุมกรูนิวยอร์ก (Un amendement des négociations de New York) เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2012 และนำมาสู่การที่หลายประเทศนำหลักการนี้มาบัญญัติ ไว้ในรัฐธรรมนูญ หลักการนี้ปรากฏชัดเจนในเวลาต่อมาจากการประชุม COP 22 เมื่อปี ค.ศ. 2016 ที่กรุงมาราเกช ประเทศโมร็อกโก โดยที่ประชุมได้รับรองยืนยันว่าจะไม่ให้มีการกระทำอันเป็นการล้มล้างหลักการต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติไว้ตามความตกลงปารีส และได้เพิ่มหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง ไว้ในร่างกรอบความตกลงร่วมระดับโลกเพื่อสิ่งแวดล้อม (The Draft Global Pact for the Environment) ส่งผลให้ประเทศภาคีสมาชิกต่างรับหลักการมาบัญญัติเป็นกฎหมายภายในของตน⁷

1.2 เป้าหมายของหลักการ

หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไข เพิ่มเติมระบบความรับผิดชอบของบุคคลเอกชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วในหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย แต่หลักการนี้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อกำหนดเป็นหน้าที่ของรัฐในการกำหนดแนวทางการพัฒนามาตรฐาน สำหรับการตรากฎหมายหรือการออกกฎข้อบังคับในอนาคต เพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ให้ ถดถอยลงไปจากมาตรการคุ้มครองเดิมตามกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ออกมาใช้บังคับอยู่แล้ว⁸

⁴ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable” (2013) N° 3, Vraiment durable, p. 179, 179.

⁵ Clara Tulasne, *Ibid.*

⁶ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable”, *Ibid.*

⁷ Clara Tulasne, *Ibid.*

⁸ Arnaud Gossement, “Le principe de non-régression du droit de l’environnement est inscrit dans le code de l’environnement”, (<https://blog.gossement-avocats.com/blog/environnement/le-principe-de-non-regression-du-droit-de-l-environnement-est-inscrit-dans-le-code-de-l-environnement>) และ Raphaël Brett, “Principe de non-régression”, *Revue juridique de l’environnement* (2018), 3 (Volu, e 43), p. 631-643, 638.

แม้ว่าโดยปกติแล้ว “เวลาในการใช้บังคับกฎหมาย” แต่ละฉบับย่อมพิจารณาไปในอนาคต ไม่ได้พิจารณาย้อนหลังไปในอดีต แต่สำหรับกฎหมายสิ่งแวดล้อม การใช้บังคับกฎหมายจะพิจารณาผ่านทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กล่าวคือ เป็นการพิจารณาถึงสถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ณ เวลาปัจจุบัน โดยตั้งคำถามกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลาที่ผ่านมา (อดีต) พร้อมทั้งตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต นั่นคือ คำนึงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนและสิทธิของคนรุ่นอนาคต ประกอบกับโดยหลักการทั่วไปแล้ว บทบัญญัติกฎหมายเมื่อใช้บังคับมาเป็นระยะเวลาหนึ่งก็อาจถูกตั้งคำถามถึงควมมีประสิทธิภาพและกฎหมายอาจถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ทั้งนี้ สอดคล้องกับหลักอำนาจอ่อนของรัฐบาล (La souveraineté du parlement) และหลักประชาธิปไตย (La démocratie) ดังคำกล่าวที่ว่า “สิ่งใดที่กฎหมายบัญญัติให้กระทำได้ สิ่งนั้นก็ย่อมถูกยกเลิกโดยกฎหมายได้เช่นกัน” (*Ce qu’une loi a pu faire, une autre loi peut le défaire*)⁹ ด้วยเหตุนี้ จึงมีฝ่ายที่ได้แย้งหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงว่าเป็นหลักกฎหมายที่ขัดต่อหลักอำนาจอ่อนในการตรากฎหมายของรัฐบาลและขัดต่อหลักประชาธิปไตย เพราะหลักการนี้เป็นการสร้างข้อจำกัดในการตรากฎหมายใหม่และยกเลิกกฎหมายเก่า¹⁰ ซึ่งในประเด็นนี้ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสได้วินิจฉัยว่า หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงที่ได้รับการบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิทัศน์ของฝรั่งเศส ไม่ขัดต่อหลักอำนาจอ่อนของรัฐบาลในการตรากฎหมายและไม่ขัดต่อหลักประชาธิปไตย¹¹

โดยที่ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับจากประชาคมโลกอย่างไม่มีข้อโต้แย้งว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลกเข้าสู่ภาวะวิกฤติ และเป็นวาระเร่งด่วนที่ประชาคมโลกและประเทศต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันปกป้องคุ้มครองและฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการพัฒนายอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ¹² และระดับกฎหมายภายในประเทศ โดยรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศก็มีการบัญญัติรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมเอาไว้ สิทธิในสิ่งแวดล้อมจึงมีสถานะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ได้ผนวกกฎบัตรว่าด้วย

⁹ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable” (2013) N° 3, *Vraiment durable*, p. 179, 181.

¹⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ อภิญา แก้วกำเหนิด, “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิทัศน์”, หลักกฎหมายมหาชน ประจำเดือนกรกฎาคม 2564, เผยแพร่ทางระบบอินเทอร์เน็ต สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง

¹¹ เฟิงอ่าว

¹² Michel Prieur, “Le principe de non régression “au cœur” du droit de l’homme à l’environnement”, p. 134., (<https://e-revista.unioeste.br/index.php/direitoasustentabilidade/article/view/12361/8610>), สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564

สิ่งแวดล้อมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส พร้อมทั้งการที่ประชาคมโลกต่างเรียกร้องให้การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการทบทวนกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นข้อผูกพันที่จะขัดขวางไม่ให้มีการออกกฎหมายหรือกฎระเบียบของรัฐในลักษณะที่ลดทอนมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิม อันจะทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องถดถอยลง และตระหนักว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมในวันนี้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อคนรุ่นปัจจุบันแล้ว ยังนำไปสู่หายนะต่อสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นอนาคต

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประชาคมโลกจะสร้างหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมหรือหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมในประการต่าง ๆ ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นหลักความเป็นสากลของสิ่งแวดล้อม หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักบูรณาการทางสิ่งแวดล้อม หลักการป้องกันล่วงหน้าและหลักการระวังไว้ก่อน และหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย โดยมีเป้าหมายเพื่อลดการก่อมลพิษและรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ และรัฐธรรมนูญของประเทศทั้งหลายต่างมุ่งที่จะรับรองให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน¹³ แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เห็นประจักษ์ทั่วโลกก็คือ สิ่งแวดล้อมกลับยังคงถูกคุกคามและถูกทำลายอย่างต่อเนื่องตลอดมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักการและมาตรการที่ประชาคมโลกคาดหวังและตั้งใจ ซึ่งอาจนำไปสู่การถดถอยในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สร้างความเสียหายต่ออนาคตของมนุษยชาติ และคุกคามต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งขัดต่อความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมระหว่างรุ่น ดังนั้น จึงสมควรที่จะต้องกำหนดให้หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 หลักการดังกล่าวข้างต้น และหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่อาจมีขึ้นใหม่ในอนาคต อยู่ในประเภทของหลักกฎหมายที่ไม่อาจยกเลิกและไม่อาจแก้ไขในทางทำลายได้¹⁴ (Des règles juridiques non abrogeables et intangibles/ Non-repealable and intangible legal rules) ทั้งนี้ เพื่อพิทักษ์รักษาประโยชน์ร่วมกันของมวลมนุษยชาติ (L'intérêt commun de l'humanité) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่รัฐจะตรากฎหมายหรือออกกฎระเบียบหรือมาตรการทางกฎหมายใด ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นมาใหม่ กฎหมาย กฎ ระเบียบหรือมาตรการทางกฎหมายดังกล่าวจะต้องไม่ลดทอนระดับของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามกฎหมายหรือกฎระเบียบเดิม โดยที่เป้าหมายของกฎหมายสิ่งแวดล้อมทุกหลักการคือ เพื่อให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างดีที่สุด ซึ่งสถานะของการเป็นหลักกฎหมายที่ไม่อาจยกเลิกและไม่อาจแก้ไขในทางทำลายได้ย่อมมีผลเป็นการห้ามลดทอนการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยให้หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมมีผลบังคับโดยตรง¹⁵

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

1.3 สารสำคัญของหลักการ

สำหรับเนื้อหาสาระของหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักการระวังไว้ก่อน (Le principe de précaution) กล่าวคือ ไม่ได้กำหนดรายละเอียดไว้มากนัก และมักถูกนำมาใช้อธิบายผิด ๆ ทั้งจากฝ่ายที่สนับสนุนและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย สำหรับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงมักจะยกเหตุผลสนับสนุนเพื่ออธิบายให้เห็นว่าหลักการนี้ นอกจากจะปราศจากคุณค่าทางกฎหมายแล้วยังเป็นภัยคุกคามต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ¹⁶ แต่สำหรับผู้สนับสนุนหลักการนี้ก็มักจะยกเหตุผลมาสนับสนุนว่าหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงนี้สามารถมีผลบังคับและสร้างความกดดันให้เกิดผลในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ รวมทั้งอธิบายถึงการเกิดขึ้นในระดับกฎหมายระหว่างประเทศที่พัฒนามาสู่การรับรองในกฎหมายระดับภูมิภาค เช่น กฎหมายของสหภาพยุโรป เป็นต้น ก่อนที่ประเทศต่าง ๆ จะนำมาบัญญัติรับรองเป็นกฎหมายภายในประเทศ ทั้งในระดับกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ¹⁷

หากพิจารณาความหมายของหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา L. 110-1 (9) แห่งประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมของสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่กำหนดไว้ว่า “... หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง เป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการบัญญัติรับรองไว้โดยบทบัญญัติทางกฎหมายและกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยที่กฎหมายและกฎข้อบังคับทั้งหลายดังกล่าวจะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุงการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น” จะเห็นได้ว่าหลักการนี้มีสาระสำคัญประการหนึ่งที่เหมือนกับหลักการระวังไว้ก่อนตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมมาตราเดียวกัน (1) นั่นคือ “ความไม่ชัดเจนแน่นอนในด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” โดยมาตรา L. 110-1 (1) บัญญัติว่า “หลักการระวังไว้ก่อนเป็นหลักที่นำมาใช้เมื่อไม่มีความชัดเจนแน่นอน โดยคำนึงถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เวลานั้น จึงต้องไม่รีรอที่จะนำมาตรึงการป้องกันที่มีประสิทธิภาพและได้สัดส่วนมาใช้เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ร้ายแรงและไม่สามารถแก้ไขให้กลับคืนสภาพเดิมด้วยค่าใช้จ่ายเพื่อการฟื้นฟูที่ยอมรับได้ (สมเหตุสมผล)”¹⁸

¹⁶ Hervé Raimana Lallemand-Moe, “La non-régression en droit français : mythe ou réalité ?”, *Revue juridique de l’environnement* 2018/2 (Volume 43), p. 333, 334-336.

¹⁷ Clara Tulasne, *Ibid.*

¹⁸ Le code de l’environnement, l’article L. 110-1 II 1°

“Le principe de précaution, selon lequel l’absence de certitudes, compte tenu des connaissances scientifiques et techniques du moment, ne doit pas retarder l’adoption de mesures effectives et proportionnées visant à prévenir un risque de dommages graves et irréversibles à l’environnement à un coût économiquement acceptable; ...”

โดยหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้มีสาระสำคัญหรือหลักคิดพื้นฐาน ดังนี้¹⁹

(1) กฎหมายและกฎระเบียบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะต้องมีลักษณะในเชิงปฏิบัติการและใช้งานได้จริง (Un caractère fonctionnel et opérationnel) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองและพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต นั่นคือ ระบบกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นระบบที่ค่อย ๆ สร้างและพัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยอาศัยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และในประการสำคัญกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นกฎหมายที่สังคม (มนุษย์) เรียกร้องต้องการเพิ่มมากขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับความก้าวหน้า (การไม่ถดถอยลง) ในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะสร้างความต่อเนื่องให้กับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุผลของหลักการนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเจตจำนงของมนุษยชาติที่จะทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูงที่สุดดังเช่นที่กำหนดไว้ในมาตรา 3 ของสนธิสัญญาลิสบอนว่าด้วยสหภาพยุโรป²⁰

(2) ลักษณะของความก้าวหน้า (การไม่ถดถอยลง) ในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมยังมีหลักคิดพื้นฐานเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงหลักการว่าด้วยลำดับชั้นของกฎเกณฑ์ทางกฎหมายในแต่ละระดับอีกด้วย ได้แก่ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายของกลุ่มประเทศในระดับภูมิภาค และกฎหมายภายในประเทศ กล่าวคือ มาตรการทางกฎหมายระดับภูมิภาคย่อมไม่อาจขัดหรือแย้งต่อกฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดมาตรฐานสากลอันเป็นการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม กฎเกณฑ์ทางกฎหมายระดับภูมิภาคจะต้องกำหนดมาตรการที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มากขึ้นกว่ากฎเกณฑ์สากลระดับระหว่างประเทศเท่านั้น และในขณะเดียวกัน มาตรการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมในระดับกฎหมายภายในประเทศของประเทศในสหภาพยุโรปก็จะต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานของกฎหมายแห่งสหภาพยุโรป การที่กฎหมายภายในของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปจะยกเว้นหรือขัดแย้งต่อกฎหมายของสหภาพยุโรปได้ก็เฉพาะเพื่อการคุ้มครองประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมที่มากกว่า ทั้งนี้ ตามมาตรา 193 ของสนธิสัญญาว่าด้วยการดำเนินงานของสหภาพยุโรป²¹

¹⁹ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable”, ใน Revue Vraiment Durable, 2013, n° 3, p. 181., (<https://www.cairn.info/revue-vraiment-durable-2013-1.htm>), สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564

²⁰ Traité sur l’Union Européenne (Traité de Lisbonne 2007), l’article 3

“L’Union établit un marché intérieur. Elle œuvre pour le développement durable de l’Europe fondé sur une croissance économique équilibrée et sur la stabilité des prix, une économie sociale de marché hautement compétitive, qui tend au plein emploi et au progrès social, et un niveau élevé de protection et d’amélioration de la qualité de l’environnement. Elle promeut le progrès scientifique et technique ...”

²¹ Traité sur le fonctionnement de l’Union Européenne 2012, l’article 193

“Les mesures de protection arrêtées en vertu de l’article 192 ne font pas obstacle au maintien et à l’établissement, par chaque État membre, de mesures de protection renforcées. Ces mesures doivent être compatibles avec les traités. Elles sont notifiées à la Commission”

ดังนั้น จึงถือว่าสำหรับประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป กฎเกณฑ์ทางกฎหมายระดับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายระดับภูมิภาคยุโรปถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่รัฐสมาชิกต้องยึดถือปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ แต่ละประเทศในยุโรปมีอิสระในการที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายภายในประเทศเพื่อกำหนดมาตรการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่สูงกว่ามาตรฐานขั้นต่ำและห้ามตรากฎหมายหรือออกกฎระเบียบที่มีลักษณะที่ทำให้การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมลดน้อยถอยลงไปกว่ามาตรการเดิม

(3) นอกจากนี้ หลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องก้าวไปข้างหน้ายังมีหลักพื้นฐานที่สำคัญในเชิงเนื้อหา (Un fondement matériel) หมายความว่า กฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของประชาคมโลก กฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงเป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่บังคับที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงและมีผลบังคับเป็นการทั่วไปต่อทุกคนทุกฝ่าย (*erga omnes*) ซึ่งหลักการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคตถือเป็นสาระสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับอย่างชัดเจนจากประชาคมโลกว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสงบเรียบร้อยของประชาคมโลก (L'ordre public mondial)

(4) การไม่ถดถอยลงในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องมีความก้าวหน้า นั่นถือเป็นรากฐานทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่มีแนวคิดสำคัญเพื่อป้องกันการบิดเบือนการแข่งขันเสรีในตลาดโลก ดังที่ได้มีการกำหนดไว้ในหลักการข้อที่ 12²² ของปฏิญญาริโอ ค.ศ. 1992 ซึ่งบัญญัติว่า “ประเทศทั้งหลายควรต้องร่วมมือกันส่งเสริมระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เปิดกว้างและสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกประเทศ อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น และมาตรการต่าง ๆ ตามนโยบายการเมืองด้านการค้าพาณิชย์ที่เป็นมาตรการซึ่งได้รับแรงกระตุ้นด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ควรถือเป็นวิธีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมหรือไม่ถือเป็นมาตรการแฝงเพื่อจำกัดการค้าระหว่างประเทศ ในการดำเนินการแก้ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ประเทศทั้งหลายควรหลีกเลี่ยงการกระทำอันเป็นการใช้อำนาจฝ่ายเดียว นอกจากนี้เป็นการใช้อำนาจศาลของประเทศที่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนหรือระดับโลกควรดำเนินการโดยอาศัยฉันทามติระหว่างประเทศมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้”

²² Déclaration de Rio sur l'environnement et le développement 1992, Principe 12

“Les Etats devraient coopérer pour promouvoir un système économique international ouvert et favorable, propre à engendrer une croissance économique et un développement durable dans tous les pays, qui permettrait de mieux lutter contre les problèmes de dégradation de l'environnement. Les mesures de politique commerciale motivées par des considérations relatives à l'environnement ne devraient pas constituer un moyen de discrimination arbitraire ou injustifiable, ni une restriction déguisée aux échanges internationaux. Toute action unilatérale visant à résoudre les grands problèmes écologiques au-delà de la juridiction du pays importateur devrait être évitée. Les mesures de lutte contre les problèmes écologiques transfrontières ou mondiaux devraient, autant que possible, être fondées sur un consensus international”

กล่าวคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบกฎหมายสิ่งแวดล้อมมุ่งที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิด “Free Rider” หรือผู้ที่ฉกฉวยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยไม่ลงทุนลงแรง โดยอาจมีกรณีในประเทศใดประเทศหนึ่งอาจฉกฉวยโอกาสตรากฎหมายอันเป็นการลดทอนมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ดังที่ต่อมาสนธิสัญญาว่าด้วยการค้าเสรีหลายฉบับ (Les traités de libre-échange) ก็ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไว้ว่า กฎเกณฑ์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมนั้นไม่อาจลดมาตรฐานด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมลงได้

(5) ประการสุดท้าย Prof. Michel Prieur อธิบายว่า²³ หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้ ถือว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (Les principes généraux du droit international de l’environnement) ดังจะเห็นได้จากหลักการข้อ 24²⁴ ของปฏิญญาสตอกโฮล์ม ค.ศ. 1972 ที่บัญญัติถึงหลักการความร่วมมือ (Le principe de coopération) ระหว่างประเทศในการปกป้องคุ้มครองและการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดเป็นหลักการว่า การดำเนินการควรจะต้องได้รับความร่วมมือจากประเทศภาคีทุกประเทศ ไม่ว่าประเทศเล็กหรือประเทศใหญ่บนพื้นฐานของความเสมอภาคเท่าเทียม ทั้งนี้ โดยอาศัยความตกลงพหุภาคีหรือทวิภาคีหรือโดยวิธีอื่นที่เหมาะสมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจำกัด ป้องกัน ลด และขจัดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลจากกิจกรรมทุกประเภทของมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับอำนาจอธิปไตยและประโยชน์สาธารณะของแต่ละประเทศ ซึ่ง Prof. Michel Prieur เห็นว่า จากหลักการความร่วมมือนี้ทำให้ประเทศภาคีสมาชิกจะต้องให้ความร่วมมือกันในการเสริมสร้าง อนุรักษ์ ปกป้อง และฟื้นฟูสภาพและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศของโลก ไม่ใช่เป็นการร่วมมือเพื่อลดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ประกอบกับภายใต้หลักความยั่งยืน (La durabilité) ซึ่งแสดงถึงความพยายามอย่างต่อเนื่องของประเทศต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับข้อจำกัดของโลก ดังที่ได้รับการประกาศยืนยันหนักแน่นในการประชุม Rio+20 ว่า “เรื่องสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นอนาคตอย่างที่เราต้องการ”

1.4 การบัญญัติรับรองหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงไว้ในกฎหมายภายในประเทศของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส นอกจากจะมีการประกาศใช้กฎบัตรสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 2004 ซึ่งมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสแล้ว ยังมีประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกฎหมายกลาง

²³ Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable”, *Ibid.*, p. 182.

²⁴ Déclaration de Stockholm sur l’environnement, Principe 24 :

“Les questions internationales se rapportant à la protection et à l’amélioration de l’environnement devraient être abordées dans un esprit de coopération par tous les pays, grands ou petits, sur un pied d’égalité. Une coopération par voie d’accords multilatéraux ou bilatéraux ou par d’autres moyens appropriés est indispensable pour limiter efficacement, prévenir, réduire et éliminer les atteintes à l’environnement résultant d’activités exercées dans tous les domaines, et ce dans le respect de la souveraineté et des intérêts de tous les États.”

ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และตามมาตรา L. 110-1 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมฝรั่งเศส ได้บัญญัติรับรองสถานะทางกฎหมายของหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายประการว่าเป็น หลักกฎหมายที่มีคุณค่าในระดับรัฐบัญญัติหรือกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ ได้แก่ หลักการระงับไว้ก่อน หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย หลักการว่าด้วยสิทธิของประชาชนในการได้รับรู้ และเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการดำเนินการของรัฐ (Le droit d'accéder aux informations relatives à l'environnement détenues par les autorités publiques) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Le principe de participation) หลักความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบนิเวศ (Le principe de solidarité écologique) หลักการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (Le principe de l'utilisation durable) หลักบูรณาการทางสิ่งแวดล้อม (Le principe d'intégration de l'environnement) ซึ่งเป็น หลักการของการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการจัดการป่าไม้ อย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกษตรกรรม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และพื้นที่ป่า อันเป็นปัจจัยของความหลากหลาย ทางชีวภาพที่เฉพาะเจาะจงและหลากหลายในระบบนิเวศ เพื่อรักษาความต่อเนื่องของระบบนิเวศ และเพื่อฟื้นฟู บำรุงรักษา หรือสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องไม่ถดถอยลง (Le principe de non-régression) โดยการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติทางกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปในทางที่ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความรู้ ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ทางเทคนิคในช่วงเวลานั้น ๆ หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้งหลายดังกล่าวเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้้นำการดำเนินงานของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารในการที่จะตรากฎหมายหรือ ออกกฎข้อบังคับให้สอดคล้องกับหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมดังกล่าว โดยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ เป็นหลักการที่มีคุณค่าในระดับรัฐธรรมนูญทุกหลักการ นับตั้งแต่กฎบัตรสิ่งแวดล้อมของฝรั่งเศสได้รับการ พิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 2004 ยกเว้นหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องไม่ถดถอยลงที่ยังคงมีสถานะทางกฎหมายระดับรัฐบัญญัติ ดังที่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส ได้วินิจฉัยถึงสถานะทางกฎหมายของหลักการนี้ไว้อย่างชัดเจนตามคำวินิจฉัย ลงวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 2016 ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและภูมิทัศน์²⁵ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 2016 กฎหมายฉบับนี้เป็นการแก้ไข เพิ่มเติมประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยได้เพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา L. 110-1²⁶ แห่งประมวลกฎหมาย สิ่งแวดล้อม ที่กำหนดหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงไว้ว่า “... (9) หลักการว่าด้วย

²⁵ La loi n° 2016-1087 du 8 août 2016 pour la reconquête de la biodiversité, de la nature et des paysages.

²⁶ L'article L. 110-1 du code de l'environnement:

« (9) Le principe de non-régression, selon lequel la protection de l'environnement, assurée par les dispositions législatives et réglementaires relatives à l'environnement, ne peut faire l'objet que d'une amélioration constante, compte tenu des connaissances scientifiques et techniques du moment. »

การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลง เป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการบัญญัติรับรองไว้โดยบทบัญญัติทางกฎหมายและกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยที่กฎหมายและกฎข้อบังคับทั้งหลายดังกล่าวจะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุง การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคนิควิทยาการใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น”

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะมีการบัญญัติอย่างชัดเจนในกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและภูมิทัศน์ นักกฎหมายฝรั่งเศสบางท่าน²⁷ ก็มีการตีความบทบัญญัติมาตรา 1 และมาตรา 2 ของกฎบัตรสิ่งแวดล้อมฝรั่งเศส ค.ศ. 2004 ในลักษณะที่เป็นหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง โดยมาตรา 1²⁸ ของกฎบัตรสิ่งแวดล้อมบัญญัติรับรองสิทธิในการที่จะดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมที่สมดุลและปลอดภัยต่อสุขภาพ และมาตรา 2²⁹ บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่อมาคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสก็ได้มีคำวินิจฉัยรับรองหลักการนี้ไว้ในคดีตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและภูมิทัศน์ โดยมาตรา 2-II. (9)³⁰ ของร่างกฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติหลักการของการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงและปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาก้าวหน้าไปในห้วงเวลานั้น ๆ (Un principe d'amélioration constante de la protection de l'environnement, compte tenu des connaissances scientifiques du moment) คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการพื้นฐานประการหนึ่งของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่ถดถอยลง” (The principle of Non-Regression/Le principe de non-régression) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่บังคับแก่การใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารในการที่จะตรากฎหมายหรือออกกฎเกณฑ์ (กฎหมายลำดับรอง) ภายใต้กรอบของบทบัญญัติทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจงที่บัญญัติให้อำนาจไว้แต่ละเรื่อง จะต้องเคารพต่อหลักที่ว่าจะต้องไม่เป็นการทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องลดน้อยถอยลง แต่อย่างไรก็ดี หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อม

²⁷ ได้แก่ Michel Prieur และ Laurent Vassallo อ้างใน Clara Tulasne, “Le principe de non-régression en droit chilien et en droit français”, อ้างแล้ว

²⁸ La charte de l'environnement de 2004, l'article 1er “Chacun a le droit de vivre dans un environnement équilibré et respectueux de la santé.”

²⁹ La charte de l'environnement de 2004, l'article 2 “Toute personne a le devoir de prendre part à la préservation et à l'amélioration de l'environnement.”

³⁰ La loi n° 2016-1087 du 8 août 2016 pour la reconquête de la biodiversité, de la nature et des paysages, l'article 2 (9) “Le principe de non-régression, selon lequel la protection de l'environnement, assurée par les dispositions législatives et réglementaires relatives à l'environnement, ne peut faire l'objet que d'une amélioration constante, compte tenu des connaissances scientifiques et techniques du moment.”

ที่ว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงนี้ ก็ไม่ได้รับการรับรองว่าเป็นหลักการพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส โดยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้วินิจฉัยว่า หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลง เป็นเพียงหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าระดับกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative value/Une valeur législative)³¹

ส่วนที่ 2 หน้าที่ของรัฐในเชิงก้าวหน้าเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม : วิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมาย

จากสาระสำคัญในเชิงเนื้อหาของหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องก้าวไปข้างหน้าหรือหลักการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงที่มีข้อกำหนดว่า กฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่บังคับอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และมีผลบังคับเป็นการทั่วไปต่อทุกคนทุกฝ่าย (*erga omnes*)³² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง (สำคัญที่สุด) มีผลบังคับต่อรัฐนั่นเอง ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้เป็นเพียงข้อกำหนดที่เป็นนามธรรม หากแต่เป็นข้อผูกพันหรือพันธสัญญาที่เป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่องในการดำเนินการเพื่อการปกป้องคุ้มครองและพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมในประการนี้เป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ใช้กำกับและเรียกร้องต่อรัฐเพื่อให้การดำเนินการของรัฐ โดยเฉพาะการตรากฎหมายและการออกระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่ถดถอยลงจากเดิม รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องก้าวไปข้างหน้าโดยอาศัยพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวหน้าในแต่ละช่วงเวลา โดยเหตุผลสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าหลักการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของรัฐอาจพิจารณาได้จาก 2.1 การพัฒนาแนวคิดด้วยสิทธิมนุษยชนในทางสิ่งแวดล้อม 2.2 ตัวอย่างคดีสิ่งแวดล้อมแห่งศตวรรษ (L’Affaire du Siècle) ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส : หน้าที่ของรัฐในการดำเนินการตามข้อผูกพันในการลดก๊าซเรือนกระจก และ 2.3 หลักการว่าด้วยความรับผิดชอบและการกำหนดค่าเสียหายเพื่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเกิดผลอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาแนวคิดด้วยสิทธิมนุษยชนในทางสิ่งแวดล้อม

หากพิจารณาเกี่ยวกับพัฒนาการของแนวคิดด้วยสิทธิมนุษยชนที่ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการและโดยองค์กรตุลาการระหว่างประเทศและองค์กรตุลาการของหลายประเทศว่า สิทธิในทางสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชน เรียกว่า “สิทธิมนุษยชนในทางสิ่งแวดล้อม”³³ และอาจพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในทางสังคม (สภาพแวดล้อม) ตามปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (La déclaration universelle des droits de l’homme) ที่ส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคมและสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อความเป็นอยู่

³¹ คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส คดีเลขที่ 2016-735 DC ลงวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 2016 (Décision n° 2016-735 DC du 4 août 2016)

³² Michel Prieur, “La non régression, condition du développement durable”, p. 181.

³³ Michel Prieur, “Le principe de non régression “au Cœur” du droit de l’homme à l’environnement”, *Ibid.*, p. 134-138.

ที่ดีขึ้น³⁴ จากแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในทางสิ่งแวดล้อมนี้เองที่สนับสนุนให้มีข้อบังคับที่ห้ามมิให้รัฐดำเนินการให้กฎหมายสิ่งแวดล้อมต้องถดถอยด้วยคุณค่าลง กล่าวให้ชัดเจนก็คือ ห้ามมิให้รัฐตรากฎหมายหรือกฎระเบียบใดที่ทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมลดน้อยลงไปกว่าเดิม เนื่องจากการกระทำเช่นว่านี้ถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนทางสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกัน หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้ก็เป็นหลักการที่ถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะไม่ลดทอนการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วยเหตุนี้ สถานะการเป็นสิทธิมนุษยชนที่ไม่อาจทำลายหรือยกเลิกได้ (L'intangibilité des droits de l'homme) จึงย่อมเสริมสร้างและสนับสนุนการไม่ถดถอยลงของสิทธิในทางสิ่งแวดล้อม³⁵ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของรัฐเสรีประชาธิปไตยที่จะต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมและรับรองคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ตามกรอบความตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (The International pacts/Les pactes internationaux de 1966) ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสิทธิประเภทต่าง ๆ ที่ได้รับการรับรองคุ้มครอง ข้อตกลงระหว่างประเทศดังกล่าวได้รับการตีความว่าเป็นการห้ามมิให้มีการถดถอยลงในการคุ้มครองสิทธิ ซึ่งก็รวมถึงสิทธิในทางสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น การที่สิทธิในทางสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นสิทธิมนุษยชนย่อมได้รับประโยชน์จากทฤษฎีหรือหลักการว่าด้วยการพัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง นั่นคือ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่ถดถอยลงที่นำมาอธิบายในแง่ที่เป็นสิทธิมนุษยชนในทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านสิทธิทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของคณะกรรมการสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมขององค์การสหประชาชาติที่ได้ให้ความเห็นประมาณมาตรการหรือการกระทำที่เป็นการถดถอยโดยจงใจต่อสิทธิมนุษยชนทางสิ่งแวดล้อมไว้เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1990³⁶

นอกจากนี้ ข้อความคิดว่าสิทธิมนุษยชนเมื่อได้รับการรับรู้แล้ว ย่อมไม่สามารถถูกจำกัด ทำลาย หรือระงับ ได้รับการบัญญัติรับรองไว้เป็นสากลในสนธิสัญญาและอนุสัญญาระหว่างประเทศที่สำคัญหลายฉบับ อาทิ ตามมาตรา 30 ของปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ และตามมาตรา 17 และมาตรา 53 ของอนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน รวมทั้งมาตรา 2 ของข้อตกลงความร่วมมือปี ค.ศ. 1966 และที่ชัดเจน คือ ตามมาตรา 37 ของกฎบัตรว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของสหภาพยุโรปที่บัญญัติรับรองหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในระดับสูง และตามคำปรารภของกฎบัตรนี้ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของกฎบัตรเพื่อส่งเสริมสนับสนุนสิทธิที่ได้รับการบัญญัติรับรองคุ้มครองย่อมไม่อาจทำให้ลดลงไปได้³⁷

³⁴ Ibid., p. 135-136.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาให้สิทธิในทางสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนและเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญย่อมสนับสนุนให้หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงได้รับการพัฒนาและรับเป็นหลักกฎหมายที่ชัดเจนและมีผลบังคับในทางปฏิบัติโดยฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ซึ่งนอกจากความก้าวหน้าในหลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทางสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนสำคัญในการทำให้การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของรัฐแล้ว องค์การตุลาการทุกระดับและทุกประเภทยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักกฎหมายเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ไม่ถดถอยลง ดังตัวอย่างคำพิพากษาคดีสำคัญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสในหัวข้อต่อไป

2.2 ตัวอย่างคดีสิ่งแวดล้อมแห่งศตวรรษ (L’Affaire du Siècle) ของสาธารณรัฐฝรั่งเศส : หน้าที่ของรัฐในการดำเนินการตามข้อผูกพันในการลดก๊าซเรือนกระจก³⁸

คดีนี้เป็นคดีที่มีการรณรงค์จากภาคเอกชนหลายฝ่าย โดยใช้ชื่อเรียกว่า “L’Affaire du Siècle” หรือ “คดีแห่งศตวรรษ” ซึ่งนอกจากจะได้รับการพิจารณาว่าเป็นคดีสำคัญคดีแรกในสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ทำให้มีการจำแนกประเภทคดีปกครองสิ่งแวดล้อมเป็นประเภท “คดีปกครองเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ” (Le contentieux climatique) แล้ว ยังเป็นคดีที่สภาแห่งรัฐในฐานะศาลปกครองสูงสุดได้พิจารณาการดำเนินการของรัฐว่าเป็นการจัดการสภาพภูมิอากาศที่ดี หรือที่เรียกว่ามีธรรมาภิบาลในการจัดการสภาพภูมิอากาศ (Une gouvernance du climat) หรือไม่ รวมทั้งเป็นคดีตัวอย่างคดีหนึ่งในการปรับใช้หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงอีกด้วย โดยศาลปกครองสูงสุดฝรั่งเศสพิจารณาวินิจฉัยว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการตรากฎหมายหรือออกระเบียบกฎเกณฑ์ รวมทั้งดำเนินการมาตรการที่จำเป็นเพื่อการปกป้องคุ้มครองและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม กล่าวโดยเฉพาะ คือ รัฐมีหน้าที่ต้องดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกซึ่งเป็นสาเหตุของภาวะโลกร้อน อันเป็นการปฏิบัติตามอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก จึงนับเป็นคดีสำคัญที่ศาลปกครองสูงสุดของสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้วางหลักเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่จะต้องไม่ถดถอยลงเมื่อเทียบกับมาตรการทางกฎหมายที่มีมาก่อนหน้า

สาระสำคัญของคดีนี้ คือ เทศบาลเมือง Grande-Synthe และองค์กรภาคเอกชน ได้แก่ องค์กรอ็อกซ์แฟมแห่งฝรั่งเศส (Oxfam France) องค์กรกรีนพีซแห่งฝรั่งเศส (Greenpeace France) องค์กรต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม (Notre Affaire A Tous) และมูลนิธินิโกล่า ฮูล็อต (La Fondation Nicolas Hulot) ต่างยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุด สืบเนื่องจากการที่รัฐบาลฝรั่งเศสมีคำสั่งปฏิเสธโดยปริยายด้วยการนิ่งเฉย (Les décisions implicites de rejet résultant du silence) ไม่ดำเนินการตามคำร้องขอ

³⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ อภิญา แก้วกำเนิด, คดีสิ่งแวดล้อมแห่งศตวรรษ (L’Affaire du Siècle) เทศบาลและองค์กรเอกชนร่วมกันฟ้องรัฐ (สาธารณรัฐฝรั่งเศส) กรณีที่รัฐบาลปฏิเสธโดยการนิ่งเฉยไม่จัดให้มีมาตรการทางกฎหมายเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามความตกลงปารีส, หลักกฎหมายมหาชน ประจำเดือนกรกฎาคม 2564, เผยแพร่ทางระบบอินทราเน็ต สำนักวิจัยและวิชาการ สำนักงานศาลปกครอง

ของผู้ฟ้องคดีที่ขอให้กำหนดมาตรการจำเป็นเพิ่มเติม เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้นทั่วอาณาเขตดินแดนประเทศฝรั่งเศส ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเคารพและปฏิบัติตามพันธสัญญาที่ฝรั่งเศสได้ลงนามผูกพันในระดับนานาชาติและค้ำประกันสัญญาในระดับชาติ และขอให้รัฐกำหนดมาตรการโดยเร่งด่วนฉับพลันเพื่อรองรับสภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศส รวมทั้งขอให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายหรือออกกฎข้อบังคับ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกต่อสภาพภูมิอากาศ (rendre obligatoire la priorité climatique) และห้ามดำเนินการใด ๆ ที่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และขอให้ศาลมีคำสั่งให้นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่รับผิดชอบด้านการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาและกราดรภาพกำหนดมาตรการและดำเนินการตรากฎหมายดังกล่าวภายในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน ซึ่งคดีนี้ศาลปกครองสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า เทศบาล Grande-Synthe ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่ง จึงเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะเจาะจงต่อผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เทศบาลจึงเป็นผู้เดือดร้อนเสียหายที่มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครองได้ และยอมรับให้องค์การเพื่อการพิทักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งหลายเข้าเป็นผู้ฟ้องคดีร่วม

ส่วนในประเด็นเนื้อหาแห่งคดีซึ่งเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งปฏิเสธโดยปริยายด้วยการนิ่งเฉยที่ถูกฟ้องโต้แย้ง (La légalité des décisions attaquées) ศาลปกครองสูงสุดได้พิจารณาทั้งกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายของสหภาพยุโรป และกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส และมีคำพิพากษาสรุปสาระสำคัญได้ว่า ตามมาตรา 2 ของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) ลงวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1992 บัญญัติว่า “เป้าหมายสูงสุดของอนุสัญญานี้และเครื่องมือทางกฎหมายใดก็ตามกรอบของอนุสัญญานี้ที่สมาชิกภาคีสมาชิกอาจนำมาใช้ ย่อมเป็นไปเพื่อควบคุมระดับความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศให้อยู่ในระดับที่สามารถป้องกันการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่เป็นการรบกวนและเป็นอันตรายต่อระบบภูมิอากาศ” และมาตรา 3 วรรคหนึ่ง ของอนุสัญญาฯ ดังกล่าวกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐภาคีที่จะรักษาระบบสภาพภูมิอากาศ (Le système climatique) เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคตบนพื้นฐานของความเสมอภาคเป็นธรรม (L'équité) ด้วยการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกันของทุกคน ทั้งนี้ ตามความแตกต่างและความสามารถของแต่ละประเทศ ดังนั้น จึงเป็นความผูกพันสำหรับรัฐภาคีที่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในการเป็นผู้นำต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่อันตรายร้ายแรงของสภาวะโลกร้อน นอกจากนี้ ความตกลงปารีส ลงวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นข้อตกลงสรุปร่วมกันในกรอบการประชุมของรัฐภาคีสมาชิกตามมาตรา 7 ของอนุสัญญาสหประชาชาติดังกล่าว กำหนดให้รัฐภาคีต้องดำเนินการเพื่อจำกัดการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิไว้ที่ 1.5 องศา และดำเนินการเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมต่อการเกิดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และส่งเสริมความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมทั้งพัฒนาการลดระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ต่ำลงในลักษณะที่ไม่เป็นภัยคุกคามกระบวนการผลิตอาหารตามหลักความเป็นธรรม (L'équité) และหลักความรับผิดชอบร่วมกัน (Le principe des responsabilités communes) โดยคำนึงถึงความแตกต่างและความสามารถในการบริบท

ของแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการลดอุณหภูมิของโลกระยะยาวตามที่กำหนดในความตกลงปารีส ประเทศภาคีสมาชิกแต่ละประเทศจะต้องประสานงานกันและปรับปรุงผลการดำเนินงานตามที่กำหนดในระดับประเทศอย่างต่อเนื่องตามที่วางแผนเพื่อบรรลุผลตามเป้าหมาย โดยประเทศภาคีสมาชิกจะดำเนินมาตรการภายในประเทศเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว และประการสำคัญภารกิจหน้าที่เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวที่กำหนดไว้ในระดับประเทศของภาคีสมาชิกแต่ละประเทศแต่ละครั้ง ประเทศภาคีสมาชิกต้องแสดงถึงความก้าวหน้ายิ่งขึ้นจากการดำเนินการตามภารกิจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในระดับประเทศครั้งก่อนหน้า ซึ่งสอดคล้องกับระดับความมุ่งมั่นเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดที่เป็นไปได้ตามหลักความรับผิดชอบร่วมกันของทุกประเทศ แต่ทั้งนี้ ย่อมคำนึงถึงความแตกต่างกันและระดับความสามารถตามสถานการณ์ภายในประเทศแต่ละประเทศเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ในระดับกฎหมายยุโรป สหภาพยุโรปได้ให้การรับรอง “แพ็คเกจสภาพภูมิอากาศและพลังงาน 2020” ฉบับแรก (Un premier Paquet Energie Climat 2020) ซึ่งประกอบด้วยมติคณะมนตรีแห่งสหภาพยุโรป ที่ 406/2009/CE ลงวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 2009 เกี่ยวกับความพยายามของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปในการดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามพันธกรณีของสหภาพยุโรปในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจนถึงปี ค.ศ. 2020 โดยมีเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงให้ได้ 20% เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 1990 และสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้กำหนดให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจกลดลงน้อยกว่า 14% ในปี ค.ศ. 2020 และต่อมาสหภาพยุโรปซึ่งลงนามในความตกลงปารีสได้ประกาศต่อที่ประชุมภาคีสมาชิกของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกี่ยวกับข้อผูกพันหรือพันธกรณีที่กำหนดไว้ในระดับประเทศของสหภาพยุโรปและประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรปในการที่จะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ขั้นต่ำ 40% ในปี ค.ศ. 2030 เมื่อเปรียบเทียบกับปี ค.ศ. 1990 หลังจากนั้น สหภาพยุโรปได้ประกาศใช้ “แพ็คเกจสภาพภูมิอากาศและพลังงาน” ฉบับที่สอง โดยมีหลักเกณฑ์ตามข้อบังคับของสหภาพยุโรป ฉบับที่ (UE) 2018/842 ลงวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ. 2018 เกี่ยวกับปริมาณการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกประจำปีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปตั้งแต่ปี ค.ศ. 2021 ถึงปี ค.ศ. 2030 ซึ่งกำหนดการดำเนินการเพื่อปกป้องคุ้มครองสภาพภูมิอากาศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อเคารพและปฏิบัติตามพันธกรณีที่สหภาพยุโรปทำขึ้นภายใต้ความตกลงปารีสและภายใต้เงื่อนไขของมาตรา 1 ของความตกลงปารีส ได้กำหนดให้เป็นภาระหน้าที่ของประเทศสมาชิกที่จะกำหนดเป็นภารกิจหน้าที่ขั้นต่ำในการกำหนดปริมาณการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในช่วงปี ค.ศ. 2021 ถึงปี ค.ศ. 2030 เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสหภาพยุโรปที่ได้กำหนดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายในปี ค.ศ. 2030 เพิ่มสูงขึ้นเป็น 30% เมื่อเทียบกับระดับปี ค.ศ. 2005 และสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีภาระหน้าที่ในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงให้ต่ำกว่า 37% ในปี ค.ศ. 2030 เมื่อเทียบกับระดับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสาธารณรัฐฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 2005

สำหรับกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ตามบทบัญญัติมาตรา L. 100-4 ของประมวลกฎหมายพลังงาน ได้บัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกว่า

“1. เพื่อสนองตอบต่อภาวะฉุกเฉินทางนิเวศวิทยาและสภาพภูมิอากาศ นโยบายพลังงานแห่งชาติมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ (1) เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 40% ระหว่างปี ค.ศ. 1990 ถึงปี ค.ศ. 2030 และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นศูนย์ในปี ค.ศ. 2050 โดยแบ่งการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามปัจจัยมากกว่า 6 ปัจจัย ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1990 ถึงปี ค.ศ. 2050 การดำเนินการดังกล่าวนี้กำหนดไว้ใน “บัญชีงบประมาณ (เพดานการปล่อย) ก๊าซคาร์บอน” (Les budgets carbone) ที่บัญญัติในมาตรา L. 222-1 A ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม สำหรับการใช้อยู่ในปัจจุบัน ข้อ 1 ของบัญชีงบประมาณ (เพดานการปล่อย) ก๊าซคาร์บอน กำหนดว่า ความเป็นศูนย์ของปริมาณก๊าซคาร์บอน หมายความว่า ความสมดุลระหว่างการปล่อยก๊าซคาร์บอนจากแหล่งที่มาจากการประกอบกิจกรรมของมนุษย์กับปริมาณที่มนุษย์ต้องกำจัดก๊าซคาร์บอนที่เกิดเป็นกลุ่มก้อนของก๊าซเรือนกระจก (Les puits de gaz à effet de serre) ทั่วอาณาเขตของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังที่กล่าวไว้ในมาตรา 4 ของความตกลงปารีส ที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 2016 ซึ่งบัญชีงบประมาณ (เพดาน) การปล่อยและการกำจัดก๊าซเรือนกระจกนี้ดำเนินการตามวิธีการเดียวกันกับการจัดทำข้อเสนอการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกระดับชาติที่ประเทศสมาชิกแจ้งต่อคณะกรรมการยุโรป และเป็นการดำเนินการภายใต้กรอบของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (...)”

โดยวิธีการดำเนินการของรัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นไปตามมาตรา L. 222-1 A ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ซึ่งบัญญัติว่า “สำหรับช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 ถึงปี ค.ศ. 2018 และในแต่ละช่วงเวลาต่อมาทุก 5 ปี การกำหนดเพดานระดับชาติสำหรับการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งจะเรียกว่า “บัญชีงบประมาณ (เพดานการปล่อย) ก๊าซคาร์บอน” (Le budget carbone) จะกำหนดโดยรัฐสภา” และมาตรา L. 222-1 B ของประมวลกฎหมายเดียวกัน ที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎหมายฉบับลงวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 2019 บัญญัติว่า 1) ยุทธศาสตร์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาโดยให้เกิดก๊าซคาร์บอนต่ำ ที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์คาร์บอนต่ำ” (La stratégie bas-carbone) กำหนดโดยการตรารัฐสภากำหนดขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อดำเนินนโยบายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ภายใต้เงื่อนไขสถานะเศรษฐกิจที่ยั่งยืนทั้งในระยะกลางและระยะยาว (...) 2) รัฐสภากำหนดกลยุทธ์คาร์บอนต่ำจะกระจายงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซคาร์บอนสำหรับแต่ละช่วงเวลาที่จะระบุไว้ในมาตรา L. 222-1 A สำหรับภาคส่วนหลัก โดยเฉพาะภาคส่วนที่ประเทศฝรั่งเศสได้ทำข้อตกลงผูกพันระดับภูมิภาคยุโรปหรือระดับระหว่างประเทศ โดยแบ่งตามภาคส่วนการดำเนินกิจการและแบ่งตามประเภทของก๊าซเรือนกระจก ทั้งนี้การแจกแจงงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซเรือนกระจกแต่ละช่วงเวลา ต้องคำนึงถึงผลกระทบสะสมของการปล่อยมลพิษโดยพิจารณาจากลักษณะของก๊าซแต่ละประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระยะเวลาที่ก๊าซดังกล่าวอยู่ในชั้นบรรยากาศชั้นบน (...) นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซคาร์บอนออกเป็นงวดการปล่อยมลพิษประจำปี 3) รัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และองค์การมหาชนจะต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์คาร์บอนต่ำ ทั้งในเอกสารการวางแผนและการจัดทำโครงการซึ่งมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การดำเนินการที่เป็นไปตามยุทธศาสตร์คาร์บอนต่ำย่อมได้รับการสนับสนุนทางการเงิน

ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการคำนวณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากโครงการสาธารณะให้กำหนดโดยรัฐสภาซึ่งภายใต้บทบัญญัติมาตรา D. 222-1 A ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ที่แก้ไขเพิ่มเติมตามรัฐสภาลงวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ. 2015 เกี่ยวกับบัญชีงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซคาร์บอนแห่งชาติและยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยก๊าซคาร์บอนต่ำบัญญัติเป็นสาระสำคัญว่า ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามบัญชีงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซคาร์บอนที่กำหนดไว้ในมาตรา L. 222-1 A ก็คือ งบประมาณที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสแจ้งต่อคณะกรรมการยุโรป และภายใต้กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จากบทบัญญัติกฎหมายทั้งอนุสัญญาสหประชาชาติฯ ความตกลงปารีส และข้อกำหนดของสหภาพยุโรป รวมทั้งบทบัญญัติกฎหมายภายในของสาธารณรัฐฝรั่งเศสดังกล่าวข้างต้น ศาลปกครองสูงสุดได้พิจารณาแล้วเห็นว่า สาธารณรัฐฝรั่งเศสผูกพันต้องดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความตกลงปารีสโดยการกำหนดแนวทางในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งจะต้องทำให้บรรลุผลในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ 40% ในปี ค.ศ. 2030 เมื่อเทียบกับระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเมื่อปี ค.ศ. 1990 เป้าหมายที่สาธารณรัฐฝรั่งเศสกำหนดไว้สำหรับการดำเนินการจะต้องเป็นเป้าหมายที่จะทำให้บรรลุผลตามความตกลงปารีส ทั้งนี้ เพื่อที่จะทำให้ความตกลงปารีสมีผลบังคับอย่างสมบูรณ์ตามกฎหมายฝรั่งเศส โดยที่ข้อตกลงระหว่างประเทศดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ทั้งระดับภูมิภาคยุโรปและระดับประเทศ สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศส ฝ่ายนิติบัญญัติได้กำหนดเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงทั่วอาณาเขตของประเทศ 40% ระหว่างปี ค.ศ. 1990 ถึงปี ค.ศ. 2030 ดังนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตรารัฐสภากำหนดเป้าหมายดำเนินการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกซึ่งครอบคลุม 4 ช่วงเวลา คือ ช่วงแรก ค.ศ. 2015-ค.ศ. 2018 ช่วงที่สอง ค.ศ. 2019-ค.ศ. 2023 ช่วงที่สาม ค.ศ. 2024-ค.ศ. 2028 และช่วงที่สี่ ค.ศ. 2029-ค.ศ. 2033 โดยแต่ละช่วงเวลามีการกำหนดเพดานการปล่อยมลพิษที่เรียกว่า “บัญชีงบประมาณ (ปริมาณการปล่อย) ก๊าซคาร์บอน” ในลักษณะที่เป็นลำดับโดยปรากฏว่าประเทศฝรั่งเศสได้ใช้งบประมาณคาร์บอน (ปริมาณการปล่อย) เกินงบประมาณที่กำหนดไว้อย่างมาก ในขณะที่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยเฉลี่ยทำได้เพียง 1% ต่อปี ในขณะที่งบประมาณตั้งไว้ต้องลดลงประมาณ 2.2% ต่อปี สำหรับเรื่องนี้รายงานประจำปีของคณะกรรมการที่ปรึกษาด้านสภาพภูมิอากาศ (Le Haut conseil pour le climat) สองฉบับแรกที่เผยแพร่ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2019 และเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2020 ได้เสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการที่รัฐบาลจะต้องจัดทำนโยบายและกำหนดมาตรการดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในประเทศฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความไม่เพียงพอของนโยบายของรัฐที่จะดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

อย่างไรก็ดี รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตรารัฐสภาเลื่อนการดำเนินการตามแผนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกไปภายหลังปี ค.ศ. 2020 และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จนถึงภายหลังปี ค.ศ. 2023 ซึ่งรัฐบาลได้แก้ไขเพดานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ช่วงที่ 2 ช่วงที่ 3 และช่วงที่ 4 ซึ่งเป็นการปรับลดเป้าหมาย

การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสำหรับช่วงปี ค.ศ. 2019 ถึงปี ค.ศ. 2023 โดยได้ปรับเปลี่ยนและชัดเจนการดำเนินการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่วางแผนไว้สำหรับปี ค.ศ. 2030 โดยแผนการส่วนหนึ่งของความพยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่วางแผนไว้ในตอนแรกถูกเลื่อนออกไปเพื่อดำเนินการภายหลังปี ค.ศ. 2023 ซึ่งจะต้องดำเนินการเพื่อบรรลุการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกด้วยอัตราความเร็วที่ไม่เคยทำได้มาก่อนจนถึงเวลานี้ (ปลายปี ค.ศ. 2020) ศาลปกครองสูงสุดจึงเห็นควรมีคำสั่งให้รัฐบาลชี้แจงเหตุผลของการปฏิเสธโดยการนิ่งเฉยที่จะใช้มาตรการที่เข้มงวดมากขึ้นในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกนั้น สอดคล้องกับพันธกรณีที่ประเทศฝรั่งเศสผูกพันต้องดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปี ค.ศ. 2030 หรือไม่ อย่างไร

ต่อมา ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษามาเป็นลำดับโดย (1) พิพากษาเพิกถอนคำสั่งปฏิเสธของรัฐบาลที่ไม่กำหนดมาตรการที่จำเป็นเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และให้รัฐบาลกำหนดมาตรการเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างประเทศ (คำพิพากษาลงวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 2021) (2) พิพากษาว่ามาตรการที่รัฐบาลกำหนดไม่อาจนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้ และกำหนดให้รัฐบาลจ่ายค่าปรับเพื่อเยียวยาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (คำพิพากษาลงวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 2023)

คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดคดีนี้ แม้ศาลจะไม่ได้กล่าวอ้างหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงโดยตรง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการที่ศาลปกครองสูงสุดของสาธารณรัฐฝรั่งเศสพิจารณาถึงหลักความก้าวหน้าของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยวินิจฉัยว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต้องดำเนินการตามพันธสัญญาระหว่างประเทศในการที่จะลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนอย่างก้าวหน้า กล่าวคือ ลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนในอัตราที่มากขึ้นจากเดิม อันเป็นมาตรการการปฏิบัติที่ยึดหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง

นอกจากคดีปกครองเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศดังกล่าวข้างต้นแล้ว ศาลปกครองสูงสุดฝรั่งเศสยังได้หยิบยกหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงมาวินิจฉัยในคดีเลขที่ 404391 ลงวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 2017 ที่สมาพันธ์เพื่อปกป้องธรรมชาติ (La Fédération Allier Nature) ฟ้องขอให้ศาลปกครองสูงสุดเพิกถอนหลักเกณฑ์ตามภาคผนวกแนบท้ายมาตรา R. 122-2 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดตามรัฐกฤษฎีกา เลขที่ 2016-1110 ที่เกี่ยวกับรายละเอียดโครงการ แผนงาน และการดำเนินการเพื่อประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยศาลปกครองสูงสุดพิพากษาว่าหลักเกณฑ์ตามภาคผนวกดังกล่าว ขัดต่อหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา L. 110-1 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม³⁹ ซึ่งปัจจุบันหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้เป็นหลักกฎหมายที่ศาลปกครองฝรั่งเศสนำมาใช้ในการวินิจฉัยคดีปกครองสิ่งแวดล้อม

³⁹ Conseil d'État, 6ème - 1ère chambres réunies, 08 décembre 2017 N° 404391

เพื่อตรวจสอบการออกกฎและระเบียบที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะต้องมีลักษณะการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ก้าวหน้าขึ้นจากกฎระเบียบเดิม

2.3 หลักการว่าด้วยความรับผิดชอบและการกำหนดค่าเสียหายเพื่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ

สาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ประกาศใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ธรรมชาติ และภูมิทัศน์ ลงวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 2016 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบัญญัติรับรองหลักความเสียหายต่อระบบนิเวศไว้อย่างชัดเจน⁴⁰ อย่างไรก็ดี หลักความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรงอันมีลักษณะเป็นความเสียหายที่เป็นภววิสัยได้ก่อตัวขึ้นในฝรั่งเศสแล้วก่อนปี ค.ศ. 2016 จากคำพิพากษาของศาลยุติธรรมในคดีเรือบรรทุกน้ำมัน Erika⁴¹ ของบริษัท Total ล่มบริเวณชายฝั่งทะเลในมหาสมุทรแอตแลนติกด้านแคว้นเบรอตานญูของฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1999 ทำให้เกิดการรั่วไหลของน้ำมันครั้งใหญ่และเกิดคราบน้ำมันลอยปกคลุมตลอดแนวชายฝั่งหลายร้อยกิโลเมตร จากเหตุการณ์เรื่อน้ำมันรั่วนี้ทำให้มีการฟ้องคดีต่อศาลในคดีอาญาและมีการต่อสู้คดีถึงชั้นฎีกา โดยศาลฎีกาแผนกคดีอาญาพิพากษาให้บริษัทเจ้าของเรื่อน้ำมันรับผิดชอบจ่ายค่าชดเชยแก่ฝ่ายเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับความเสียหายแต่ละราย นอกจากนี้ ศาลฎีกายังวินิจฉัยถึงความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรงหรือความเสียหายต่อระบบนิเวศ ซึ่งความเสียหายต่อระบบนิเวศนี้ไม่เพียงนำไปสู่การชดเชยความเสียหายทางจิตใจแก่ผู้เสียหาย แต่อย่างไรก็ดี ค่าชดเชยสำหรับความเสียหายทางจิตใจมักจะจำกัด จึงนำไปสู่ข้อเรียกร้องในการฟ้องคดีต่อศาลในคดีอาญาและมีการต่อสู้คดีกับผู้ก่อมลพิษได้ก่อขึ้นต่อสภาพแวดล้อม และศาลฎีกาได้วินิจฉัยเยียวยาความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมหรือความเสียหายต่อระบบนิเวศโดยตรง โดยค่าเสียหายประเภทนี้แยกออกจากและนอกเหนือไปจากค่าเสียหายต่อทรัพย์สินและค่าเสียหายทางจิตใจที่ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าชดเชยทางการเงินได้ จึงถือเป็นความเสียหายส่วนที่สามที่ผู้ฟ้องคดีสามารถเรียกร้องให้ซ่อมแซมหรือฟื้นฟูความเสียหายต่อระบบนิเวศซึ่งเป็นความเสียหายที่ไม่ใช่ผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนตัวของมนุษย์โดยเฉพาะ แต่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวม อันเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีของมนุษย์ทุกคนและสิ่งมีชีวิตทุกชนิด

นอกจากนี้ ควรกล่าวด้วยว่าการวางแนวบรรทัดฐานเรื่องความเสียหายต่อระบบนิเวศโดยตรงของศาลยุติธรรมเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสตามคำวินิจฉัย เลขที่ 2011-116 คดี QPC ลงวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 2011 ซึ่งเป็นคดีที่ศาลฎีกาส่งประเด็นปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติในประมวลกฎหมายว่าด้วยการก่อสร้างและการเคหะไปให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณา โดยมีประเด็นโต้แย้งว่าบทบัญญัติมาตรา L. 112-16 ของประมวลกฎหมาย

⁴⁰ Loi n° 2016-1087 du 8 août 2016 pour la reconquête de la biodiversité, de la nature et des paysages, L'article 4

⁴¹ Cour de cassation, Chambre criminelle, 25 septembre 2012, n° 10-82.938, Publié au bulletin

ดังกล่าว ที่บัญญัติยกเว้นให้ผู้ก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญอันเนื่องมาจากกิจกรรมทางการเกษตร อุตสาหกรรม งานช่างฝีมือหัตถกรรม การพาณิชย์ หรือการบินไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายต่อผู้อาศัย ที่มาตั้งบ้านเรือนในภายหลังกิจการดังกล่าว ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขว่าการประกอบกิจการดังกล่าวได้ดำเนินการ ตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ โจทก์ในคดีของศาลยุติธรรมเห็นว่าบทบัญญัติมาตรานี้กระทบต่อ สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญโดยชัดหรือแย้งต่อกฎบัตรสิ่งแวดล้อม คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัย แยกความรับผิดต่อสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภท คือ ความรับผิดทางสิ่งแวดล้อมต่อปัจเจกชนที่เป็นผู้เสียหาย ซึ่งผู้ใดก่อมลพิษก็ต้องเป็นผู้รับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย และความรับผิดประการที่สอง ความรับผิดต่อสิ่งแวดล้อม โดยตรง ทั้งนี้ เป็นไปตามมาตรา 3 และมาตรา 4 ของกฎบัตรสิ่งแวดล้อม ที่กำหนดกรอบให้เป็นหน้าที่ของรัฐ ในการตรากฎหมายและออกกฎระเบียบเพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเยียวยาความเสียหาย ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอาจจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ⁴²

ประเภทแรก ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมต่อปัจเจกชน (Les dommages environnementaux individuels) ซึ่งเป็นความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์โดยเฉพาะเจาะจง อันเป็นหลักความรับผิด อันเกิดจากความผิด ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมต่อมนุษย์นี้อาจเรียกว่าเป็น “ความเสียหายต่อระบบนิเวศ ที่ส่งผลต่อมนุษย์อีกทอดหนึ่ง” (Le préjudice écologique dérivé) โดยความเสียหายประเภทนี้ หมายถึง ความเสียหายต่อร่างกายและชีวิต ความเสียหายต่อทรัพย์สิน และรวมถึงความเสียหายทางจิตใจด้วย ซึ่งหลักในการพิจารณาความรับผิดอันเกิดจากการกระทำผิดหรือละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมในประเภทแรก ที่เป็นความรับผิดต่อปัจเจกชนนี้ จะใช้หลักพื้นฐานในการพิจารณาที่สำคัญ 3 ประการร่วมกัน คือ 1) ต้องเป็นความเสียหายโดยตรง 2) เป็นความเสียหายโดยเฉพาะเจาะจง และ 3) ความเสียหายดังกล่าว ต้องชัดเจนแน่นอน หลักการพิจารณาความรับผิดทางสิ่งแวดล้อมต่อปัจเจกชนนี้แตกต่างจากหลักความรับผิด ต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นความเสียหายต่อระบบนิเวศโดยแท้

ประเภทที่สอง ความเสียหายต่อระบบนิเวศโดยแท้ (Les dommages environnementaux ou le préjudice écologique pur) ซึ่งเป็นหลักความรับผิดทางสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะภววิสัย โดยการจำแนกความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมออกเป็นความเสียหายต่อระบบนิเวศที่ส่งผลต่อมนุษย์ อีกทอดหนึ่ง ก็เพื่อที่จะแยกให้ชัดเจนกับความเสียหายประเภทที่สองซึ่งเป็นความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม โดยแท้หรือความเสียหายต่อระบบนิเวศวิทยาโดยตรง และอาจเรียกว่าเป็นความเสียหายต่อระบบนิเวศ ในนัยเคร่งครัด ซึ่งหลักการกำหนดค่าเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรงนี้มีความสัมพันธ์กับหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง โดยถือเป็นมาตรการทางกฎหมายประการหนึ่งที่เป็นหน้าที่

⁴² Anouchka Didier, “Le dommage écologique pur en droit international”, Nouvelle édition (en ligne), Genève : Graduate Institute Publications, 2013

ของรัฐอันจะช่วยสนับสนุนให้วงล้อแห่งการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหมุนไปข้างหน้า และนำมาซึ่งการพัฒนา ระบบกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของรัฐหรือความรับผิดของฝ่ายปกครอง (Le régime de responsabilité administrative) ต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรงที่อาจใช้หลักความรับผิดหลายประเภททั้งหลักความรับผิดอันเกิดจากความผิด (La responsabilité pour faute) และหลักความรับผิดทางสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะภาวีสัย ที่กระทบต่อระบบนิเวศโดยตรง (La responsabilité objective) นอกจากนี้ ศาลปกครองสูงสุดของฝรั่งเศส ยังได้สร้างหลักกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของรัฐต่อสิ่งแวดล้อม (La responsabilité environnementale) ขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะ และในคดีสิ่งแวดล้อมแห่งศาลวอร์ซอของฝรั่งเศสก็ได้มีการจำแนกย่อยเป็นความรับผิด ของรัฐต่อสภาพภูมิอากาศ (La responsabilité climatique) อีกต่างหาก

จนถึงปี ค.ศ. 2016 ประเทศฝรั่งเศสมีการตรากฎหมาย ฉบับที่ 2016-1087 ลงวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 2016 ว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิทัศน์ ซึ่งมีบทบัญญัติสำคัญมากที่บัญญัติหลักการเกี่ยวกับการชดเชยหรือการเยียวยาความเสียหายต่อระบบนิเวศ หรือค่าเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง (Le régime juridique de la réparation du préjudice écologique ou de la compensation des atteintes à la biodiversité) โดยมาตรา 2 ทวิ ของกฎหมายฉบับนี้บัญญัติให้เพิ่มเติมการบัญญัติรับรองหลักความรับผิดเพื่อระบบนิเวศโดยแท้ไว้ในประมวล กฎหมายแพ่ง มาตรา 1248⁴³ ว่า “การดำเนินการเพื่อฟ้องเรียกร้องให้ชดเชยความเสียหายต่อระบบนิเวศ ผู้ที่มีสิทธิฟ้องคดีเปิดกว้างสำหรับรัฐและหน่วยงานของรัฐ อันได้แก่ สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ แห่งชาติฝรั่งเศส องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การมหาชน รวมทั้งสมาคมที่ได้รับการรับรองหรือสมาคม ที่จัดตั้งขึ้นอย่างน้อยห้าปีจนถึงวันที่ฟ้องคดี และต้องเป็นสมาคมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การกำหนดให้มีความรับผิดและค่าเสียหาย เพื่อสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศโดยตรง เป็นการสนับสนุนให้วงล้อแห่งการดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ก้าวไปข้างหน้าและบรรลุผลในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

⁴³ L'article 1248 du code civil

“L'action en réparation du préjudice écologique est ouverte à toute personne ayant qualité et intérêt à agir, telle que l'Etat, l'Office français de la biodiversité, les collectivités territoriales et leurs groupements dont le territoire est concerné, ainsi que les établissements publics et les associations agréées ou créées depuis au moins cinq ans à la date d'introduction de l'instance qui ont pour objet la protection de la nature et la défense de l'environnement”

ส่วนที่ 3 การลดระดับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ : ปัญหาที่ทำนาย

เมื่อปี ค.ศ. 2015 องค์การสหประชาชาติได้ให้ความเห็นชอบกับวาระการพิจารณา กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs)⁴⁴ หลังจากที่มีการเจรจา ยาวนานถึง 2 ปี วาระนี้ได้รับการรับรองจากประเทศสมาชิก 193 ประเทศขององค์การสหประชาชาติ โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการกำหนดเป้าหมาย 17 ประการ⁴⁵ เป็นกรอบการพัฒนาของโลก เพื่อร่วมมือกันพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ซึ่งประเทศ สมาชิกจะนำไปกำหนดเป็นเป้าหมายการดำเนินนโยบายสาธารณะให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา ที่ยั่งยืน และจะนำมาพิจารณาร่วมกันในวาระปี ค.ศ. 2030 แม้ว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวจะเป็นเพียง หลักการที่ไม่มีผลบังคับ แต่ประเทศภาคีสมาชิกก็นำหลักการดังกล่าวมากำหนดนโยบายสาธารณะ รวมทั้ง อาจมีการนำมาบัญญัติเป็นกฎหมาย ดังเช่นการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560⁴⁶ ของประเทศไทย

สำหรับสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ทั้งโดยฝ่ายการเมืองและฝ่ายบริหารผสมผสานกับการดำเนินการระดับสหภาพยุโรป โดยนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกับกระทรวงยุโรปและการต่างประเทศ สำหรับมิติระหว่าง ประเทศ เป็นผู้นำเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (HFDD) ซึ่งถ่ายทอดประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมด ไปยังกระทรวงต่าง ๆ⁴⁷

อย่างไรก็ดี แม้ประเทศต่าง ๆ จะมีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น ก็ยังมีข้อพิจารณาอันเป็นคำถามต่อการใช้อำนาจของรัฐว่าอาจจะเป็นต้นเหตุทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ต้องถดถอยด้วยความสำคัญลงไป ไม่เป็นไปตามพันธสัญญาในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ประชาคมโลก และรัฐบาลแต่ละประเทศได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่สวญหรือและสร้างหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย

⁴⁴ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, <https://sdgs.nesdc.go.th/%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A-sdgs/>

⁴⁵ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 ประการ สามารถจัดกลุ่มเป็น 5 มิติ ได้แก่ 1) การพัฒนาคน 2) การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม 3) ส่งเสริมเศรษฐกิจและความมั่งคั่ง 4) รักษาสันติภาพและความยุติธรรม และ 5) สนับสนุน ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา, <https://sdgs.nesdc.go.th/%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A-sdgs/>

⁴⁶ มาตรา 5 ให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นการกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกัน อันจะก่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมาย ดังกล่าวตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งจะต้องไม่น้อยกว่ายี่สิบปี

⁴⁷ Ministère de l'Europe et des affaires étrangères, Agenda 2030 du développement durable : où en est la France ?, <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/developpement/l-agenda-2030-du-developpement/article/l-agenda-2030-et-les-objectifs-de-developpement-durable-odd>

ไว้มากมาย ทั้งระดับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในประเทศ ข้ำรายกว่านั้น การดำเนินการของรัฐกลับเป็นต้นเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อมเสียเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา การดำเนินการต่าง ๆ ทั้งทางกฎหมายและการบริหารรัฐกิจ หากมุ่งเน้นที่การพัฒนาเพียงด้านเดียว ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หัวข้อนี้จะได้พิจารณาถึง 3.1 สาเหตุและรูปแบบความถดถอยของกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นได้ เพื่อที่จะวิเคราะห์ต่อไปในประเด็น 3.2 ข้อยกเว้นที่รัฐอาจตรากฎหมายหรือออกระเบียบเพื่อลดระดับหรือขยายเวลาดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ดังนี้

3.1 สาเหตุและรูปแบบความถดถอยของกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นได้

จากสมมติฐานที่ว่า การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มการผลิตสินค้าและบริการทั้งหลายทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และภาคธุรกิจบริการต่าง ๆ ย่อมอาจนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบโดยตรงต่อมนุษย์ ดังเช่นที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการเกิดภาวะโลกร้อน ธรรมชาติแปรปรวน ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บที่ล้วนเป็นผลลัพธ์ด้านลบที่เกิดจากการพัฒนาทั้งสิ้น จึงเกิดเป็นประเด็นพิจารณาในเชิงนิตินโยบายของรัฐถึงทิศทางการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและนโยบายการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในแง่นี้จึงมีความเป็นไปได้ที่รัฐอาจตรากฎหมายหรือออกระเบียบกฎหมายที่เป็นการลดระดับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือชะลอการดำเนินการเพื่อคุ้มครองและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เพื่อเน้นการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยอาจพิจารณาสาเหตุที่เป็นไปได้ ดังนี้

ประการแรก หากพิจารณาในมิติทางการเมืองแห่งรัฐและภูมิรัฐศาสตร์การเมืองระดับโลก (Géopolitique) จะเห็นว่า เจตจำนงของการเมืองระบอบประชาธิปไตยก็คือการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากหลักที่ว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่แสดงออกโดยเจตจำนงของประชาชนและประชาคมโลก ดังนั้น จึงเป็นเรื่องไม่ยากหากฝ่ายการเมือง โดยเฉพาะสภาผู้แทนราษฎรจะผลักดันให้ยกเลิกกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหากพิจารณาในแง่การเมืองระดับภูมิภาค เช่น สหภาพยุโรป หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน ซึ่งก็มีรูปแบบทางการเมืองในลักษณะประชาธิปไตยโดยมีผู้แทนของประเทศภาคีสมาชิกเป็นผู้ร่วมกำหนด กฎเกณฑ์ก็จะเห็นได้ในทำนองเดียวกันว่าเป็นเรื่องไม่ยาก หากผู้แทนทางการเมืองของประเทศสมาชิกจะผลักดันให้มีการยกเลิกกฎหมายหรือกฎระเบียบที่มีขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยอาจมีเหตุผลข้ออ้างทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ประการที่สอง หากพิจารณาในมิติทางเศรษฐศาสตร์ก็จะเห็นได้ว่า จากวิกฤตเศรษฐกิจทั่วโลกย่อมเป็นการสนับสนุนการสร้างวาทกรรม (ทุนนิยมโลกาภิวัตน์และจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ) ในลักษณะที่เรียกร้องให้ลดภาระผูกพันทางกฎหมายที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมลง ด้วยข้ออ้างที่ว่า กฎเกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการต่อสู้กับความยากจน

ประการที่สาม เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่อาจทำให้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องถดถอยลงไปอาจมีเหตุผลทางจิตวิทยา เนื่องจากกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่ค่อนข้างซับซ้อนในลักษณะที่เป็นสหศาสตร์ ทั้งวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ พุทธศาสตร์ ประมงศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งยากต่อการเข้าถึงและเข้าใจอย่างครอบคลุมครบถ้วนสำหรับบุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ จึงอาจเป็นข้อสนับสนุนการสร้างวาทกรรมเพื่อลดข้อจำกัดของกฎหมายสิ่งแวดล้อม ทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถดถอยลงไปจากเดิม

สำหรับรูปแบบของการถดถอยลงของกฎหมายที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมอาจมีได้หลากหลายลักษณะ และส่วนใหญ่แล้วมักจะส่งผลร้ายแรงต่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือโดยขาดความใส่ใจและตระหนักรู้ต่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะฝ่ายอำนาจรัฐ เช่น

- (1) การที่รัฐแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายอันเป็นการลดขั้นตอนที่ให้สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางสิ่งแวดล้อม ภายใต้ข้ออ้างที่ว่าเป็นการทำให้ขั้นตอนเหล่านี้ผ่อนคลายความเข้มงวดลง
- (2) การที่รัฐยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายในลักษณะที่ลดการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมลง หรือทำให้กลไกการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่สามารถใช้งานได้
- (3) การลดบุคลากรที่ทำงานหรือมีหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการตัดงบประมาณสำหรับการดำเนินการเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
- (4) การไม่บังคับใช้กฎหมายหรือกฎระเบียบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยจงใจและโดยการไม่ใส่ใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง
- (5) การเพิกถอนสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในกรณีที่ประเทศแคนาดาเพิกถอนสัตยาบันในพิธีสารเกียวโตเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2011 และกรณีที่ประเทศฝรั่งเศสบอกเลิกการเข้าร่วมในข้อตกลงยุโรปและเมดิเตอร์เรเนียนเกี่ยวกับความเสี่ยงที่สำคัญเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2012

ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับความเป็นไปได้อย่างมากและกรณีที่เป็นไปแล้วในการที่มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมถูกทำให้ถดถอยลงดังตัวอย่างข้างต้น กลุ่มนักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมจึงพยายามอย่างแข็งขันที่จะสร้างหลักการพื้นฐานทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยสนับสนุนหลักการพื้นฐานประการอื่นไม่ให้ถูกลดทอนคุณค่าลงไป ทั้งนี้ หลักการที่ว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงนี้ นอกจากจะเป็นหลักการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะแล้ว การที่สิ่งแวดล้อมได้รับการคุ้มครองก็ย่อมเป็นการป้องกันภัยอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของบุคคล ดังนั้นจึงเป็นที่มาของหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลักการใหม่ล่าสุด นอกเหนือจากหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 ประการ ที่ได้รับการยอมรับแล้ว

3.2 ข้อยกเว้นที่รัฐอาจตรากฎหมายหรือออกระเบียบเพื่อลดระดับหรือขยายเวลาดำเนินการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

หากพิจารณาการดำเนินการต่าง ๆ ตามนโยบายของรัฐจะเห็นว่า ล้วนเป็นเรื่องการบริหารจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะทั้งสิ้น โดยเฉพาะในประเด็นความขัดแย้งระหว่างการจัดการเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจ ดังตัวอย่างที่พบได้ทุกประเทศทั่วโลก เช่น การที่รัฐเน้นส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ย่อมกระทบต่อการปกป้องสิ่งแวดล้อม หรือการส่งเสริมธุรกิจบริการและการท่องเที่ยว ก็อาจนำมาซึ่งการทำลายสภาพแวดล้อมและกระทบความเป็นอยู่โดยปกติสุขของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งเมื่อเกิดข้อพิพาทอันเกิดจากความขัดแย้งดังกล่าวก็ย่อมมีการฟ้องร้องเป็นคดีมาสู่ศาลปกครอง และศาลปกครองจะเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยโดยอาศัยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง ก็เป็นหลักการหนึ่งที่ศาลปกครองของประเทศฝรั่งเศสหยิบยกขึ้นมาใช้พิจารณาพิพากษาคดีปกครองสิ่งแวดล้อมหลายคดีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2017 ตามคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดคดีเลขที่ 404391 ลงวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 2017 เป็นต้นมา⁴⁸ โดยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้นอกจากจะได้รับการยอมรับจากศาลปกครองสูงสุดฝรั่งเศสว่าเป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมทั่วไป (Des principes généraux du droit de l'environnement) แล้ว หลักการนี้ยังได้รับการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนตามมาตรา L. 110-1 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพธรรมชาติ และภูมิทัศน์ ลงวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 2016 ว่า “... (9) หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลง เป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการบัญญัติรับรองไว้โดยบทบัญญัติทางกฎหมายและกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยกฎหมายและกฎข้อบังคับทั้งหลายดังกล่าวจะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุงการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคนิควิทยาการใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น”

ศาลปกครองฝรั่งเศสได้พิพากษาวางหลักไว้ว่า การที่รัฐจะดำเนินการตรากฎหมายหรือออกระเบียบข้อบังคับใด ๆ อันเป็นการยกเว้นหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง จะกระทำได้เฉพาะเพื่อประโยชน์สาธารณะ (L'intérêt général) เท่านั้น ดังเช่นคดีตามคำพิพากษา

⁴⁸ ตามคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีเลขที่ 404391 ลงวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 2017 เป็นคดีแรกที่ศาลปกครองสูงสุดฝรั่งเศสนำหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่มีลักษณะที่ถดถอยลงมาใช้บังคับเพื่อเพิกถอนหลักเกณฑ์ตามภาคผนวกต่อท้ายมาตรา R. 122-2 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวกับรายละเอียดโครงการ แผนงาน และการดำเนินการเพื่อประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยศาลพิพากษาว่าหลักเกณฑ์ตามภาคผนวกดังกล่าวขัดต่อหลักการไม่ถดถอยลงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา L. 110-1 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม, <https://blog.gossement-avocats.com/blog/environnement/principe-de-non-regression-premiere-application-par-le-conseil-d-etat>

ศาลปกครองสูงสุดฝรั่งเศส⁴⁹ คดีเลขที่ 439195 ลงวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 2021 ที่ศาลพิพากษาว่าการที่รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบด้านการบินพลเรือนได้ออกประกาศอนุญาตให้ดำเนินการเที่ยวบินกลางคืนอันเป็นการยกเว้นข้อห้ามการอนุญาตเที่ยวบินลงจอดเวลากลางคืนที่สนามบิน Beauvais-Tillé ตามที่รัฐมนตรีได้มีการออกประกาศห้ามไว้ก่อนหน้านี้ โดยที่การอนุญาตให้ยกเว้นข้อห้ามดังกล่าวฝ่ายปกครองไม่ได้เคร่งครัดต่อหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมว่าด้วยการไม่ถดถอยลงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและฝ่ายปกครองก็ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงเหตุผลของการออกประกาศอนุญาตให้มีเที่ยวบินกลางคืนที่เป็นที่ยกเว้นประกาศเดิมว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ประกาศอนุญาตให้มีเที่ยวบินกลางคืนในสนามบิน Beauvais-Tillé จึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยคดีนี้ศาลปกครองสูงสุดได้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของประกาศลงวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 2019 ของรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบด้านการบินพลเรือน โดยพิจารณาความสอดคล้องของประกาศดังกล่าวกับหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมว่าด้วยการไม่ถดถอยลงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ตามมาตรา L. 110-1 ของประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ประกาศฉบับที่พิพาทนี้ให้อำนาจรัฐมนตรีที่รับผิดชอบการบินพลเรือนยกเว้นข้อห้ามตามประกาศ ลงวันที่ 25 เมษายน ค.ศ. 2002 ที่ห้ามเที่ยวบินกลางคืนในสนามบิน Beauvais-Tillé โดยประกาศฉบับที่พิพาทให้รัฐมนตรีอนุญาตแก่สายการบินที่ดำเนินการเที่ยวบินขนส่งผู้โดยสารปกติเป็นกรณี ๆ ไป โดยจะต้องพิจารณาเรื่องเสียงรบกวนในยามวิกาล สำหรับเที่ยวบินที่มีกำหนดลงจอดระหว่างเวลา 21.00 น. ถึง 23.00 น. และมีกำหนดการบินขึ้นในวันถัดไปหลังเวลา 05.00 น. สิทธิในการลงจอดในเวลากลางคืนที่สนามบิน Beauvais-Tillé โดยไม่จำกัดจำนวนของกรณียกเว้นการห้ามลงจอด ซึ่งศาลเห็นว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นความบกพร่องของฝ่ายปกครองในการควบคุมดูแลการเพิ่มปริมาณการจราจรทางอากาศในเวลากลางคืนที่เป็นผลมาจากการอนุญาตให้ยกเว้นประกาศที่ห้ามเที่ยวบินกลางคืน และฝ่ายปกครองไม่ได้แสดงเหตุผลที่เพียงพอเพื่อประโยชน์สาธารณะในการที่จะอนุญาตเที่ยวบินกลางคืน ซึ่งเป็นการยกเว้นข้อห้ามตามประกาศฉบับก่อนหน้านี้ การดำเนินการออกประกาศอนุญาตเที่ยวบินกลางคืนเช่นนี้จึงเป็นการไม่เคารพต่อหลักการพื้นฐานของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ว่าด้วยการไม่ถดถอยลงของการคุ้มครองรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม

จากข้อมูลที่น่าเสนอในส่วนที่ 3 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลง เนื่องจากมีความเป็นไปได้ที่การใช้อำนาจของรัฐในการออกกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ อาจจะเป็นต้นเหตุทำให้การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องถดถอยด้วยความสำคัญลงไป ซึ่งประเด็นนี้ศาลปกครองสูงสุดของสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้วินิจฉัยวางหลักการที่รัฐจะดำเนินการตรากฎหมายหรือออกระเบียบข้อบังคับใด ๆ อันเป็นการยกเว้นหลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงจะกระทำได้เฉพาะเพื่อประโยชน์สาธารณะ (L'intérêt général) เท่านั้น

⁴⁹ Conseil d'Etat, n° 439195, 9 juillet 2021, l'association de Défense de l'Environnement des Riverains de l'aéroport de Beauvais-Tillé c/ le ministre de la transition écologique et solidaire, chargé des transports.

บทสรุป

หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้ อาจกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นหลักก้าวนำในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกำกับและชี้นำการดำเนินงานของรัฐ โดยเฉพาะการใช้อำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติและการออกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของฝ่ายบริหาร หน้าที่หลักของหลักการนี้ ก็คือ ชี้นำการทำงานเชิงบรรทัดฐานของการใช้อำนาจนิติบัญญัติและการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในการออกกฎ เพื่อให้หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทุกประการมีผลอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ ผลของหลักการนี้ คือ ผู้ตรากฎหมายและผู้ออกกฎข้อบังคับต้องดำเนินการศึกษาผลกระทบเบื้องต้นของมาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่เดิมและผลกระทบของมาตรการทางกฎหมายที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไม่ลดน้อยถอยลงไปจากเดิม โดยหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ว่าด้วยการไม่ถดถอยลงของการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดความรับผิดชอบของเอกชนและไม่มีผลกระทบต่อความรับผิดชอบทางแพ่งหรือทางอาญาของบุคคล ซึ่งความรับผิดชอบทางสิ่งแวดล้อมต่อเอกชนนี้เป็นหน้าที่ของหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการอื่น คือ หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ดังนั้น จึงเป็นบทบาทของศาลทั้งศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองที่จะพิจารณาตรวจสอบว่าการใช้อำนาจตรากฎหมายหรือออกกฎข้อบังคับเป็นไปตามหลักการนี้หรือไม่ รวมทั้งชั่งน้ำหนักกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะประการอื่นด้วย โดยเฉพาะประโยชน์สาธารณะทางเศรษฐกิจ เนื่องจากหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้เรียกร้องให้รัฐต้องมีการศึกษามาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่ก่อนที่จะออกมาตรการทางกฎหมายขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะทำให้มาตรการทางกฎหมายมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งประโยชน์ของหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้มีส่วนช่วยทำให้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเข้าใจง่ายและชัดเจนขึ้นด้วย ทั้งนี้ หลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมประการนี้ไม่มีผลโดยตรงที่จะใช้เป็นเหตุผลกับการห้ามหรือการยกเลิกการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การอุตสาหกรรม หรือการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ จึงไม่ใช่ข้อควรกังวลว่า จะมีผู้ยกหลักกฎหมายประการนี้ขึ้นมาเป็นเหตุผลเพื่อให้มีการยกเลิกโครงการทางเศรษฐกิจ เพราะศาลจะพิจารณาการเคารพต่อหลักการนี้ประกอบกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะประการอื่น โดยเฉพาะประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย และควรกล่าวซ้ำอีกครั้งว่าหลักการไม่ถดถอยลงของการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนี้เป็นหลักการชี้นำของกฎหมายสิ่งแวดล้อมต่อการกำหนดมาตรการทางกฎหมายของรัฐ และไม่ได้กำหนดความรับผิดชอบใหม่ต่อเอกชน กล่าวโดยสรุป หลักการว่าด้วยการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต้องไม่ถดถอยลงนี้เป็นหลักที่สอดคล้องกับทฤษฎีวงล้อแห่งการพัฒนาที่ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปได้วางหลักไว้ว่าการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเปรียบเสมือนวงล้อที่หมุนไปข้างหน้า แต่ทั้งนี้ ไม่มีทฤษฎีหรือหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหลักการใดที่มีผลเป็นการปิดกั้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

บรรณานุกรม

Agathe Van Lang, “L’hypothèse d’une action en responsabilité contre l’Etat”, RFDA, juillet-août 2019, pp. 652-659.

Anouchka Didier, “Le dommage écologique pur en droit international”, Nouvelle édition (en ligne), Genève : Graduate Institute Publications, 2013, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <http://books.openedition.org/iheid/667>

Arnaud Gossement, “Le principe de non-régression du droit de l’environnement est inscrit dans le code de l’environnement”, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <https://blog.gossement-avocats.com/blog/environnement/le-principe-de-non-regression-du-droit-de-l-environnement-est-inscrit-dans-le-code-de-l-environnement>

Arnaud Gossement, “Principe de non-régression : 14 juristes en droit de l’environnement adressent une contribution extérieure au Conseil constitutionnel”, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <https://blog.gossement-avocats.com/blog/environnement/principe-de-non-regression-14-juristes-en-droit-de-l-environnement-adressent-une-contribution-exterieure-au-conseil-constitutionnel>.

Arnaud Gossement, “Principe de non régression : l’administration ne peut pas revenir sur un progrès de la protection de l’environnement sans justifier de motifs d’intérêt général (Conseil d’Etat)”, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2564, จาก <https://blog.gossement-avocats.com/blog/environnement/principe-de-non-regression-l-administration-ne-peut-pas-revenir-sur-un-progres-de-la-protection-de-l-environnement-sans-justifier-de-motifs-d-interet-general-conseil-d-etat>

Bettina Laville, “Vingt ans après Rio, quelle viabilité pour le « foyer de l’humanité »?”, dans Vraiment Durable 2013/1 (N° 3), p. 23-45., สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <https://www.cairn.info/revue-vraiment-durable-2013-1-page-23.htm>.

Bernard Peignot, “Le principe de non-régression saisi par le droit de l’environnement”, Agriculteurs de France n° 227, janvier-février 2017

Clara Tulasne, “Le principe de non-régression en droit chilien et en droit français”, (2021), สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <https://blogs.parisnante.fr/mbde/environnement>

Elina Dice, “The Principle of non-regression in rule of law in the EU”, Thesis in Advanced European Economic Law, Stockholm University, Spring term 2023

Hervé Raimana Lallemand-Moe, “La non-régression en droit français : mythe ou réalité?”, Revue juridique de l’environnement 2018/2 (Volume 43), p. 333 à 347.

Julien Dellaux, “La validation du principe de non-régression en matière environnementale par le Conseil constitutionnel au prix d’une redéfinition *a minima* de sa portée”, *Revue juridique de l’environnement* 2017/4 (Volume 42), p. 693 à 704.

Marta Torre-Schaub, “Les procès climatiques à l’étranger, RFDA”, juillet-août 2019, pp. 660-667.

Michel Prieur, “La non-régression, condition du développement durable”, (2013), สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2564, จาก <https://www.cairn.info/revue-vraiment-durable-2013-1-page-179.htm>.

Michel Prieur, “De L’urgente Nécessité De Reconnaître Le Principe De Non Régression En Droit De L’Environnement”, *IUCN Academy of Environmental Law, e-Journal Issue* 2011 (1), p. 26-40.

Nadia Belaidi, “L’ordre public écologique”, *Revue internationale interdisciplinaire* 2014-2

Raphaël Brett, “Principe de non-régression”, *Revue juridique de l’environnement* 2018/3 (Volume 43), p. 631 à 643.

Rémi Radiguet, “Réparation du préjudice écologique : quand la logique s’en mêle, la matérialité de la réparation s’évapore !”, *AJDA* 2022, p. 929.